

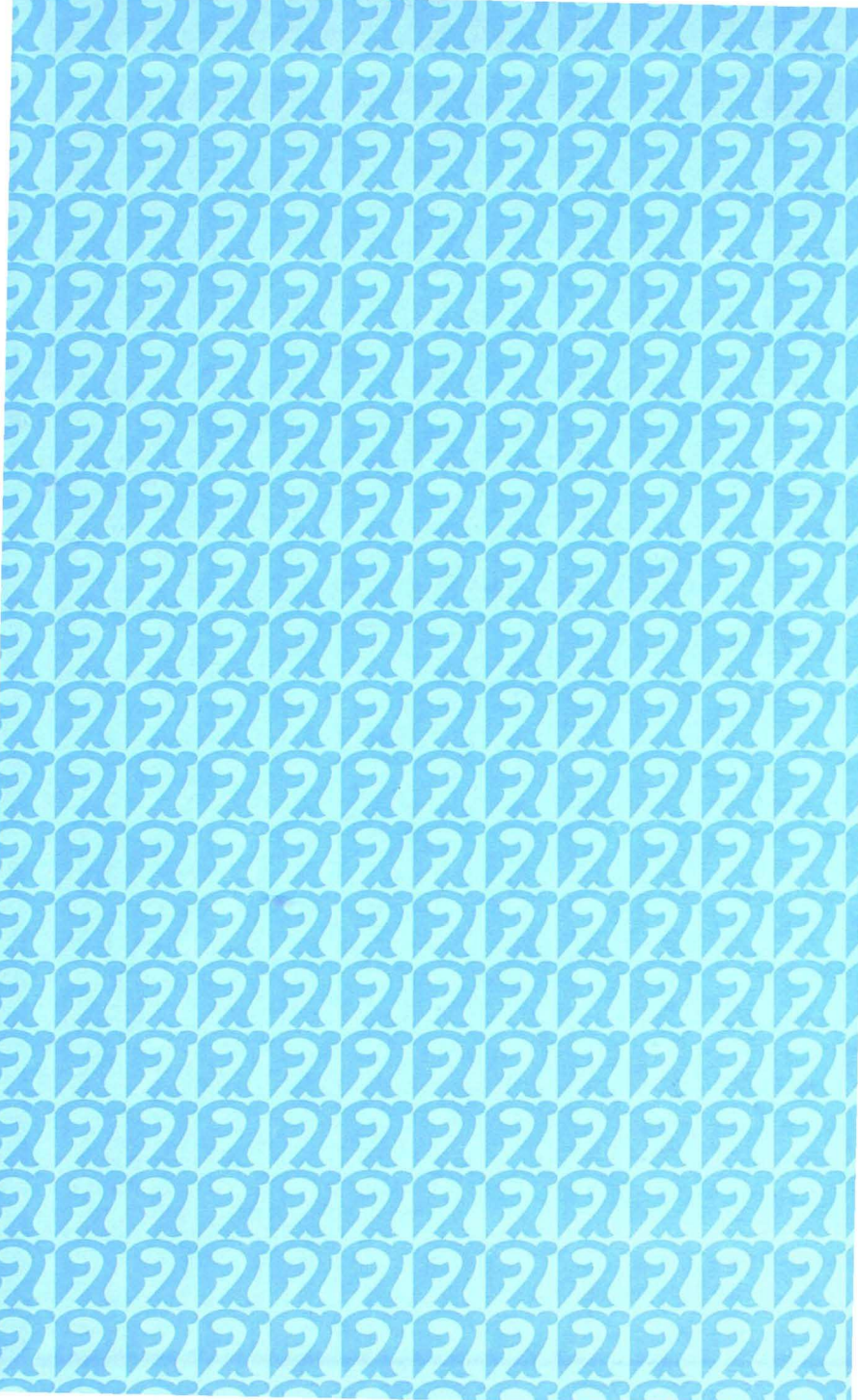
Лагірбек

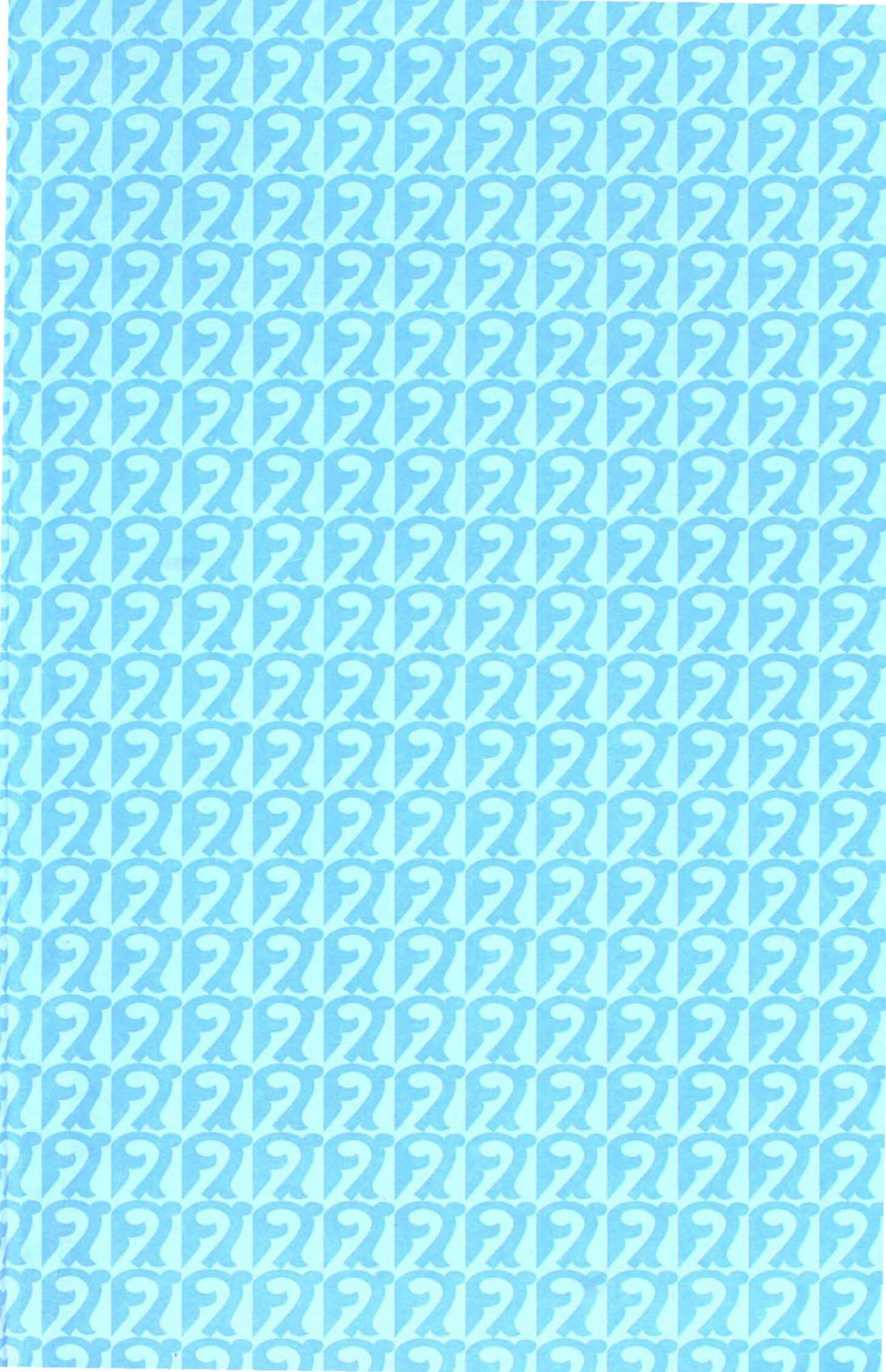
А 2007

105 к

Бегізбайұлы

АРҚА РҚАРА

**Кәдірбек
СЕГІЗБАЙҰЛЫ**

АРҚАРҚАРА

851/815/182-3
БК 84 Клас 7-41
С 30

Кәдірбек СЕГІЗБАЙҰЛЫ

АРҚАРҚАРА

Таңдамалы

I-ТОМ

Алматы
“Жалын баспасы”
2006

ББК 84 Қаз 7-44

С 30

Қазақстан Республикасының
Мәдениет, ақпарат міністрілігінің
бағдарламасы бойынша шығарылып отыр

Сегізбайұлы Кәдірбек

С 30 Арқарқара. Таңдамалы. Әңгімелер. I-том. – Алматы: «Жалын баспасы», 2006. – 288 бет + 16 бет жапсырма.

ISBN 9965-693-33-1

Бірнеше прозалық кітаптардың авторы Кәдірбек Сегізбайұлының бұл жинағы 2001-жылы «Атамұра» баспасынан жарық көрген «Беласқан» роман мен повестер топтамасының екінші томы іспетті. Әр жылдары жазылып, әр түрлі жинақтарда жарық көрген әңгімелерді топтастырып отырған бұл кітап жазушының әңгіме жанрындағы өзіндік ерекшелігін танытады. Сондай-ақ балаларға арналған басылымдарда, оқулықтар мен оқу құралдарында жарық көрген бүлдіршіндерге арналған әңгімелер де ұсынылып отыр.

Сан тағдырлы кейіпкерлермен жүздесуіңіз есте қалардай болғай.

С $\frac{4702250201}{408 (05)-06}$ 04-2006

ББК 84 Қаз 7-44

ISBN 9965-693-33-1

© Сегізбайұлы К., 2006

© “Жалын баспасы” ЖШС, 2006

Әңгімелер

АШЫЛМАҒАН СЫР

Көптен көріспеген достар бас қосқан соң мейрамханаға барып, әңгімелесіп қайтуды жөн көрдік. Түстігі мен терістігі ат шаптырым кең залдың ішін кезіп, біраз уақыт жүрдік.

— Біз болсақ үш-төрт жылдан соң бас қосып тұрған адамдармыз. Ал мынау қаптаған жұрттың жұмысы қайда? Астанаға аңсап келгенде кезексіз бір есіктен кіре алмай-сың-ау, — дейді Серік біздің сәл дағдарысымызға кейіс білдіріп.

— Бұлар да біз сияқты дастарқан басында әңгіме құрмақ болған шығар, — дейді Мүскен.

Мен әр босаған орынға тап-тап берумен жүріп, олардың шағын әңгімесіне пікір айта алғаным жоқ, бейтарап қала бердім. Әйтеуір төзім таусылар кезде джаз оркестріне таяу бір үстелден үш орынды әрең таптық. Бізбен дастарқандас болған көршіміз алпыстың әргі бетіне ат тұяғын іліктірген ақ шашты қарт сөзге тым сараң болып шықты. Мейрамханада отырған адамға ұқсамайды, әжімді жүзінен көңілсіздік байқалады. Біздің әңгімеге тартпақ болып қойған бірлі-жарым «барлау» сұрағымыз бейтаныс қартпен танысып кетуге дәнекер бола алмады. Кейде қысқа ғана жауап береді де, кейде мүлде естімеген жандай томаға-тұйық отырып қалады. Әңгімеге ыңғай танытпаған кісіні тақымдай беріп неміз бар. Көз алдында адам отырғанын да көре бермейтін, қашан да өз кәсібіннің кереметтерін басында қайнатып жүретін ғалым болар, немесе өзінен басқаны көзіне ілмейтін менмен біреу шығар деген ойға үшеуіміз де тірелдік білем. Өзімізбен-өзіміз отырдық, сағынысқан достардың еркін әңгімелесуіне бейтаныстың титтей де кедергісі болмады. Күлшесін итке жегізген баладай томсырайып отырды да қойды. Оның дастарқаны тым жүдеу, бар болғаны бір-екі жұтымдай кониак пен қаймыжықтай етіп кескен үш-төрт турам қатырма ірімшік. Қарт ішіп отырған жоқ, ілуде бір кез ұрттаған болалы, жеп отырған

жок, әйтеуір ауыз қимылдатудың парызын түсіреді. Даяшы бірде пышақ, бірде шанышқысын әкеліп шапқылаумен жүріп, кок ішек болған кезімізде біздің дастарқанды да толтырды.

— Ақсақал, дастарқандас болып қалған екенбіз. Дәм татыңыз, — деп Мүскен інінде жұлдызы самсаған сары ала шөлмекті құмырсқа бел қаздыған рөмкеге төндіре берді. Оның айтып отырғанын қарттың естіп отырып естімегенін, қимылын көріп отырып көрмегенін сездім. Ұйқыдан шошып оянғандай бір кезде оқыс қимылмен келіп, қан күрең кониагін сыздықтата құйып жатқан шөлмектің аузын жоғары қарай қағып қалды.

— Ештеңе етпес, ағасы былай негіп... Демалып отырғанда... Мынаны ішімдіктің торесі деседі ғой... — деді тосылып қалған Мүскен ақтала сөйлеп.

— И-и-ә, аздап ала отырыңыз, — дейміз Серік екеуіміз де екі жағынан.

— Рақмет! Мені жарылқамай-ақ қойындар, жарқындарым. Ішпейтін адам едім.

Сөзі түйеден түскендей дүңк ете қалды. Даусы да мұндай жуан болар ма?! «Алдында арағы тұрып ішпейміні не мынаның?» дегендей үшеуіміз де бір-бірімізге үрпиісіп қараппыз. Оның үстіне ақ пейілімізді аяққа басқандай етіп, біз бір у құйғалы жатқандай, тырсылдап отырғанына тіксініп қалдық.

— Дүр-р-ыс, — деді Мүскен зорлықпен езу тартқан болып. — Жазған басым қанша жалпақтасам да жақпаған екенмін ғой.

Оның бейтаныс ағасына деген ашуы бетіне ойнап шыға келді. Мүскен рөмкелерді толтыра құйды да:

— Кәне жігіттер, ішіп қояйық, — деді.

Мен қыңыр да болса үлкен адам болған соң көңіліне келер сөз айтып қойды-ау деп қысылып қалдым. Шал естімеді ме, болмаса сөз жарыстырып жатқысы келмеді ме, үнсіз отырды да, орнынан ауыр көтеріліп, оркестр орналасқан сахнаға қарай аяндады.

— Коршіге жарыған екенбіз! — деді Мүскен.

— Нағыз тип қой! — деді Серік. Мен басымды изедім. Сонан соң үшеуіміз де «әу» десіп, кониагімізді алып қойдық.

— Қария, твиске заказ беріп тұр-ау деймін.

Серіктің бұл сөзіне екеуіміз де езу тарттық. Майға тыққан қасықтай жылмандаған барабаншы қараға коршіміз біреп сом ұсынып, тілегін айтты да, орнына келіп жайғасты.

Бағанадан құлақтың етін жеп, қиқылдап-шиқылдаған оркестрдің ала құйын әуені бізді де қажытып тастапты. Олар тыныстаған кезде құлағымыз тыншығандай болып еді, сондай бір бәле тағы да миды жеп құлақты сарсылтады-ау дегендей өзімізді соған көндіруге әзірлеп отырғандаймыз. Иә, аспап жазғанның жазығы жоқ екен. Ала өкпе болып безектеудің орнына әсем бір мөлдір сазды әуенді қалықтатты. Жаңа ғана екі иығын жұлып жеп, орнында тоқтай алмай селтендеп отырған барабаншы қара да мүлде басқа мінезді адам бола қалған. Кішкентай таяқшалары да сәнмен сілтенеді. Мамырлап басталған тұнық та таңғажайып музыка бірден-ақ іші-бауырыңа еніп, қаныңмен, жаныңмен араласып кеткендей. Жүрегіңнің лүпілі де ғажайып сазбен үн қосады, бар болмысың соның еркіне беріліп, елітіп калғандайсың. Қатты дем алсаң да жаныңа үя салған әсемдік қарлығашын үркітіп аламын ба деп қауіптенетіндейсің. Бүкіл зал, зал емес-ау барлық әлем осынау музыканың ыстық құшағына көміліп, рахат теңізінде тербелгендей. Бокалдар сыңғырламайды, бейсауат сөздер де, қыздардың назды күлкілері де сап болған. Тек ерсілік-қарсылы жүрген даяшы өкшесінің жіті басқан тықылы естіледі.

— «Полонез»! Огинскийдің «Полонезі». Осындай күдіретті музыканы мұраға қалдырған кісіде арман бар ма екен, сірә! Неткен жаны нәзік, сыршыл да шыншыл адам десейші. Жалғыз туынды оның есімін бар әлемге мәшһүр етті. Бұл адам туралы, адамның жасампаздығы туралы гимн ғой нағыз, — дейді Мүскен сыбырлап. Тебіреніп отыр. Менің құлағым музыкада, көзім бейтаныс қартта. Дастарқанға таман сәл еміне отырып, қалғып кеткендей. Ауыр ойдан ба, әлде қатты қиналыстан ба, сәл еңкейе беріп, тас болып қатып қалғандай қозғалмайды. Дем алысы да сезілмейші бір. Тек тарамыстанған кәрі қол сәл дірілдейді. Алдымызда тас құдайдай мелшиіп отырған пенденің тіршілігінен хабар беріп тұрған сол тамырлар ғана сияқты. Маңдайды торлап әрлі-берлі жол тартқан әжім сызықтары қож-қож болып тереңдей түскен. Бет әлпеті өрт шалған өңірдей әлем-тапырық. Ол бар дүниеден мақұрым отыр. Оның денесін зілдей басып, ет жүрегінің осыншама елжіреуіне себеп болған қандай ой? Ол жағы бізге беймәлім.

Обалы кәне, музыканттар да беріле ойынайды. Аспаптардан ғажайып әуен төгіліп отырған олар емес, аспаптардың оздері сияқты. Өңшең қу темір жылай ма, ыңырана ма қайтеді?! Олар бірде сай-сүйегінді сырқыратып,

мұңға батады, бірде сол аспаптардан алып күшпен ашу-ыза арындап кеп ақтарылып, жолындағының бәрін жайпап кетердей болады. Көз алдына ғажайып бір сурет келіп, кескестеп тұра қалады. Тамсанып, таңдайыңның солін жұта сол суреттің мың құлпырған бояуына үңіле түсесің. Көзбенен емес, көңіл зердесімен көріп, бағамдағандай боласың. Шексіз де шетсіз көк айдында ескексіз қайықпен қалған жалғыз жанның өзегін өртеген өкінішке толы өксігі ме, болмаса мынау жарық дүниеден күдер үзіп, күрт кеткен мұңлықтың сырлы да сазды сарыны ма, әйтеуір шерменде, шерлі ғажайып үн естіледі. Бар ғаламнан өз пешенесін ала алмай пұшайман болған пенденің көңіл пердесімен ғана емес, бар болмыс-зердесімен салған әуеніндей. Жоқ, бұл теңіздің ақ бурыл толқыны да емес, өмірдің одан әлдсқайда айбарлы толқынымен туған жағадан — туған елден шеттеп шығып, қиянға кеткен жанның елмен, жермен қоштасу зары болар, зар емес-ау жүректі сыздатқан ыстық сағыныштың сазы болар. Сол мұңға үн қосқандай көк теңіз күрсінеді, ыңыранады. Дөңбекшіп, шарасынан асып ақтарылардай. Адам үніне, адам мұңына мың сан көл еркесі аққу ән қосады. Тағдырын табиғаттың тәлкегіне түсіріп алған панасыз тіршілікті күтқармақ болғандай шүйіліп келіп, ақ төсімен су соғады. Су соғады да пәрмені жоқ, дәрмені жоқ әлсіз хайуан қанатымен долы толқынды ызалана сабалайды. Сыңсып жылайды. Онан соң байыз таппай қайтадан көк жүзінде жарқылдайды. Үлпілдеген ақ торғын қанаттың ауаны тілгілеп суылдағаны айқын аңғарылады. Қаншасы жабылса да бір өмірге арашашы бола алмағандарына назаланғандай қайтадан қоңыр салқын үн шығарады. Аққулар қиқулайды, шулайды, балаша жылайды.

Музыка менің санамда осылай деп сөйлегендей. Ал басқа жігіттердің, біздің қарт көршіміздің көңіл перделеріне қандай сурет болып елестеді бұл әуен, ол жағы маған белгісіз, әйтеуір олардың да беріле, елжірей тындап отырғандары кәміл.

Күй күдіреті бар жан-тәнінді баурап алған, өзінің ләззаты да азапты, мөлдір де аласапыран шыңырауына шым-шымдап тартып барады, тартып барады. «Ей, Адам, тіршілігіңді тәрк етпе! Тілсіз болса да тұңғыығымның тілін тап, ақ толқыныммен талмай тайталас!» дегендей болады айбарлы теңіз. Арыстанның жалындай бұйра толқын өзінің қайратымен адамды да қайтпас қажырлылыққа шақырып тұр ғой.

Аспаптар сөйлей алмайды. Әйтпесе бұл әуенмен түп-тура осыны айтатын сияқты. Сан перденің сағасымен, өзінің мың құбылған сазымен бар мүмкіндігінше соны айтқысы келеді.

— Уай дүние-ай, десейші! — деді қарт іштегі лықсып тұрған ой толқынын бір ақтарып, денесін зілдей басқан дүлей салмақты дүр сілкініп бір серпіп тастағандай. Біз де ептеп ес жиғандаймыз. Еңсемізді тіктеп алдық.

Музыканың жаңағы торықпалы, қоңырқай да шерлі сарыны бірте-бірте жойқын күшке ұласты. Теңіздің өзі үйреткен өрлік пен ерлікті жалғыз жан өмір үшін пір тұтып, ту етіп ұстағандай. Түпсіз де тілсіз тұңғиықты қажарып, адам ақ толқынмен арпалысып барады, алысып барады. Апырмай, апырмай... Жаһаннамына жұтардай болған ашулы теңіздің, айбарлы теңіздің қаһарына да, табиғаттың тылсымына да, тағдырдың төлкегіне де адам төзеді екен ғой. Жалпақ теңіз бетіндегі құйтақандай ғана тіршілікке осыншама қуат қайдан келген? Әлде, әлде адам рухы алдында тізе бүгіп, бас имейтін күш жоқ екенінің куәсі ме бұл? Әлде, адамның қуат-қажырының осыншама жойқын, осыншама алып екенін дәлелдеп тұр ма күй әуені? Иә, бәрі — бәрі де бар. Қайсысы болса да адам туралы, оның дүниенің төрт бұрышын шеңгелдей уыстап, қайыспай көтерерліктей қайраты туралы жырлайды музыка. Тағы да «әттең, аспаптарда тіл жоқ, тіл жоқ деген болмаса бар айтарын мынау құдіретті әуен айтып тұрған жоқ па» деп ойлайсың.

Күмбірлеген күй тасқындай түсті. Ерекше екпінмен еңсеріп әкетіп барады. Тасқындатып, дауылдатып алады да қайтадан музыка екпіні толастап, бір сәт көңілді мамыражай, бейбіт өмірді сөйлеп кетеді. Әуеннің әр бұрылысында жүз құбыласың, әйтеуір тыңдаушы жанына терең бойлап, сезімді терең тербеп жаулап алар, баурап алар бір ғажайып күшке еріксіз бой ұсынып, еріксіз бағынасың.

«Полонез» мамырлап келіп қонақтады. Оның бар кереметі іші-бауырыңа еніп алып, сезімнің ең нәзік қылын қытықтап, жүрегінді шымшиды. Ғажайып музыка мені де, достарымды да, көршімізді де, тіпті, барлығын да баурап алған. Бәрін де ұмытқандаймыз, ұйып қалғанбыз. Бір сәт ауыр тыныштық биледі. Залдың екінші бір шетінен біреу ұйқыдан ояңғандай қол соқты, сонан соң бүкіл зал қол соқты. Көршіме тағы да көзім түсті. Оның қушық жауырыны құныса түскен. Жерге қарап емініп, әлі езіліп

отыр. Мен енді оған тіл қату немесе ойын болу қиянат деп ұқтым. Өйткені, оның бір сәтке алған ләззатын бойына баппен сіңіруі керек сияқты. Қазір оның қолы емес, бүкіл денесі баяу ғана дірілдейді. Етсіз қолдың үстінен адырайта, бадырайта желі тартқан көгілдір қан тамырлары да тынымсыз бүлкілдеп тұр. Ол күрсінді. Сөйтті де, оқыс сілкініп айналаны барлай қарады. Сол кезде мен оның алау жиектенген көзінің аясындағы жасты көрдім. Таңғы шықтай мөп-мөлдір. Жылдар бойы тілегенін тапқанда, аяулы арманыңды қайта тапқанда шығатын көдімгі ақберен көңілдің көусары бейіне. Қиянда отырып, қиырға қараған ақиықтай ашық тұрған терезеден әлдеқайда шақшия үніледі, қоладан күйғандай мелшиіп қалған.

Біз үнсіз ғана дәм алдық. Суып қалған бокалдар да қаздынып-қаздынып қолға қонды. Қарт музыканттарға қарады. Қарады да манағы жылмаң қараға «бері кел» дегендей ишара білдірді. Ол да жем андыған сауысқандай тым сақ отыр екен, елпілдеп жетіп келді. Шал тағы да «орамалын» берді.

— Қандай музыканы қалайсыз? Көңілді бір серпіп тастар ойнақы күйлерді тартайық па? Онда қыздардың қылықты билерін көріп қарық боласыз. Құдай біледі бар ғой, жастық шағыңызды аз уақытқа сыйлаймыз. Болма са Моцартты тыңдайсыз ба? Шопен... Чайковский... Глинка..?

— «Полонез!» — деді қарт тағы да одан басқа сөзді білмейтін адам сияқтанып.

Тағы да күй тоғілді, тағы да сол сурет, тағы да тұнық сезім. Коршіміздің ақысын берсе орындалар тілегі осылайша екінші рет қабыл болып, күй тындап отырғанымызда бір бойжеткеннің: «Жетер!» деген даусы естілді. Кереметтей ерлік істеп тастаған адамдай өзіне риза болған кейіппен төңірегіндегі жігіттерге қарады. Қоштау күтетін сияқты. Бірақ ешкім тіс жара қоймаған соң: «Жоға деймін-ау, бұларды осылай шаужайлап алмасаң, адамның настроениесін түсіреді» деп темекісіне қол созды. Шал қатты үйқыдан шошып оянғандай оқыс селк етіп, дауыс шыққан жаққа ожырая қарады. Сонан соң томырылған күйі томсарып отырып қалды. Жаңағы бойжеткен қаздаңдап келіп, жылмаң қараға келісімнің төте жолы — кесімді «жол-жорасын» ұсынып кеткен соң оркестр бүкіл залда отырғандардың сезімін айқай-шулы басқа бір дүниеге ықтиярсыз сүйрей жөнелді.

Жаңағыдай күдіретті әуен шығара білген қайран аспап музыканттың құлы болды да, музыкант «Тары шашқанның тауығы болып» тобе шашыңды тік тұрғызар бебеу

қағып, безілдеген бір долы әуенге басты. Он шақты қыз бен жігіт ашық алаңға шығып, бір-бірлеріне зілдене ұмтылды. Қолдарын күй ырғағымен ербеңдетіп, тұрпайы ғана сән жасағандарымен бәрінің түсі айдаһардың қуғынына ұшыраған кісідей суық еді. Бір-біріне тепсініп келіп жеме-жемге келгенде сырт беріседі. Өкшелер сартылдады, еден солқылдады, бокселер бұлтындап, балтырлар жарқылдады... Пай-пай! Өз алдына бұл да бір дүние.

Бағанағы сезімнің тереңінен тұнық әуен төгілген музыканттар да ала өкпе болып бір-бір аспабын құшақтаған күйі орындарында билеп тұр. Қиқылдап, шиқылдаған мазасыз музыка құлақтан кіріп, бойды жаулады. Алдындағы молдір сезім, тәтті қиялды ығыстыра бастағандай.

— Тө-оу-у, әттесіне нәлет, «Полонезден» кейін мынаны тыңдау қиын екен, ә жігіттер? — дейді Серік.

— Мүмкін біз өз замандастарымыздың талғамы мен таңдауына ілесе алмай жүрген болармыз? «Әр онердің қасиетін өз бойынан іздендер», деседі ғой білгіштер.

Мен тағы қалыс қалдым. Сөз таластырғым келмеді. Екі көзім көрші қарияда. Ол екі құлағын тарс басып алған. Бағанадан санасына құйылған әсем әуенге ала күйін музыканың барар жолын бекітіп отырғандай.

Жаңағы қыз-жігіттер біраз солығын басқан соң карт жан қалтасынан әмиянын шығарды. Әу дескендей Мүскен де, Серік те, мен де қалтамызға қол салдық. Барабаншы да біздің қимылды қалт жібермей бағып тұр екен: «Не бұйырарсыздар?» деді өте бір мәймөңке үнмен.

— «Полонез», — деді Серік жігітті риза еткен соң.

— Әз аға, осы музыканы сүйгеніңіз үшін сізге арнадық.

— Өркенің өссін, қарағым!

Ол музыка аяқталған соң даяшымен есептесті де, бізбен қоштаспастан есікке қарай ілби аяңдады.

— Жігіттер, өмірлерінде бір музыканы өліп-өшіп үш-төрт рет тыңдаған жанды көрдіңдер ме? — дейді Серік бізге қарап. — Мұнда бір ғажап сыр болуы мүмкін ғой. Қайдан білесіңдер, бұл оқиға менің жана бір әңгімеме арқау болар. Тақырыбы да даяр тұр. «Ашылған сыр» болады.

Серік болашақ жазар бір әңгімесінің «ғажап арқауынан» қолма-қол айырылып қалғалы отырғандай болған соң және білсек-біле салайық деген оймен біз де орнымыздан тұрдық. Соңынан іле шыққан біз оны жолда қуып жеттік. Ойымыз әңгімеге тарту, жаңағы музыканы соншама сүюінің сырын ақтарту. Бірақ ол жүз жасаған көрі тораңғылдай алғашқы өтініштен кейін-ақ морт кетті.

— Жарқындарым, сый-сияпаттарыңа рақмет! Бірақ ол отініштеріңді орындай алмаймын. Сөз — осы!

Үшеуіміз де тосылып қалдық. Әсіресе Серік қипақтап, шарасыздықтан дымы құрып тұр. Таяғына сүйеніп, көше бойлап бара жатқан бейтаныс жанды көзімізбен шығарып салдық...

— Қап, мына шалдың қырсығы-ай, ә! — дейді Серік.

— Сенің кейіпкерің болғысы келмеген ғой, — дейміз оның зығырданын қайнатып. Осы кезде жанымызға келген бөгде бір жігіт шырпы сұрап, шылымын тұтатты.

— Немене, жігіттер, үшеуің мына шалды неге майлы ішекше айналдырып жүрсіңдер? — дейді әлгі жігіт жымың-жымың етіп.

— Әңгімелессек деп едік, — деді Мүскен ақталғандай.

— Бұл Ғалымбек Асқаров деген Ұлы Отан соғысының мүгедегі. Пленде болып, қашып шыққан дейді. Бір үйде жалғыз қара басы ғана тұрады. Арқа жақтың қазағы болса керек. Өзі бір қызық адам. Кісіге өмірі жылы сөйлеу дегенді білмейді ғой. Аптасына осында бір келіп, «Полонезді» тыңдайды. Онымен танысқаннан да тәңірмен тілдескен оңай. Былай, мына жерде, кішкене... — деп ол самайын сұқ саусағымен қашалады. Онысы «науқасы басында» немесе «ептеп есінен шатасқан адам» деген сөзі болар деп ойладық біз. Бейтаныс жігіт, қызулығы ма, біраз сөзді сапырып-сапырып алып, жөніне кетті.

— Айтамын ғой, жігіттер. Осы шалда ғажап бір сыр бар деп. Қалайда «Ашылған сыр» жазылуға тиісті, ол үшін Алматыңда тағы бес-он күн жатсам да мұны тауып сөйлесемін, — деді Серік бізге серт бергендей.

Ертеңіне Серігім көптен жоғалтқанын жаңа тапқандай қуанышы қойнына сыймай бізге жетті.

— Таптым, жігіттер, Асқаровтың адресін. Қалалық анықтама бүйросынан алдым.

Ол жанды қоймаған соң үшеуіміз де тілдей қағазға жазылған адреспен биік қызыл үйдің үшінші қабатына көтерілдік. Есіктің қоңырауын соққанымызда іштен ақ сары келіншек шықты.

— Сізге кім керек еді? — деді бас-аяғымызды барлай қарап.

— Ғалымбек Асқаров осы пәтерде тұра ма?

— Коріп тұрсыздар ғой. Мұнда біз тұрамыз. Басқа адамды білмеймін.

Ол енді сәл кідірсе үшеуіміз бірдей жағасынан ала түсетіндей есікті сарт еткізіп жауып, кілттеп үлгірді, Жа-

заланған баладай орынсыз кінәлі болып, мелшиген көк есіктің сыртында қала бердік.

— Өй, мынауың қандай адам өзі? Жөнін айтпай ма екен? — деп үшеуіміз де үдірейісіп қалдық. Сөйттік те қайтадан қоңырауды безектеттік.

— Мен сіздерге тіл ұғатын болсаңыздар айттым ғой, мұнда тұрмайды деп. Ол ауылға кеше көшіп кеткен.

— Қай жаққа, жеңеше, туысымыз еді, — деді Серік қиылып.

— Қарағандының Шет ауданы деді-ау деймін. Иә, солай деді. Ал әрқарайғысын білмедім, — деді келіншек осылардан құтылайын дегендей.

— Оқасы жоқ, абырой болғанда өз облысыма кеткен екен, — дейді Серік. Мұнысына қарап оның шынымен-ақ қарияның тағдырын білуге құмартқанын білдік.

Одан кейін түрудың мәні жоқ еді, әрине.

— Көз алдымда Арқаның жалпақ жазирасы, көлін аңсаған аққудай сол Арқасына кеудесіне қатталған бар сырымен жол тартып бара жатқан емендей қатқан қария бейнесі тұр. Ол көңілінің түкпіріндегі иә жүрегiнiң дүрсiлiндегi «Полонездiң» саумал сазымен бiрге туған жерiне аттанды, — дейдi Серiк күлiп.

— Байқайсындар ма, бұл менің болашақ әңгімемнің түйіні болмақ... Ол үшін Асқаровты табуым керек қалайда.

Ертеңінде біз Серікті өзі қызмет істейтін облысына шығарып салдық.

— Жігіттер, мен «Ашылған сырды» облыстық газетке бастырған соң өздеріңе жолдаймын ғой, — деді ол қошта-сарда.

Біз оның іздеген адамын табатынына сендік.

* * *

Сонымен біз Асқаровты да, Серіктің «Ашылған сырын» да ұмытқанбыз. Бір күні Серіктен хат келді. «Жігіттер, жолым болмады. Асқаров ақсақал еліне келген соң жарты ай өтпей-ақ дүние салыпты. Бар сыры өзімен бірге кетті. Жалғыз-ақ бір замандасына бұрынырақта: «Жау қолында амалсыз пенде болып, әбден жаншылып біттім-ау деген кезімде бір музыка канаттандырып, қуат беріп еді. Шын аңсап сағына білген адам жете біледі дегенді ұқтырып еді ол музыка» деген сөзі көп жайды аңғартқандай. Кім біледі, рас та шығар. Мен ойлаймын, мүмкін өмірінің аз қалғанын сезіп, «Ер туған жеріне» деп бірден еліне тартып

кетуіне өзімізбен бірге отырып тыңдаған сол музыка себепші болған шығар. Амал қанша, ғажап әңгіме болатын еді» депті ол хатында.

* * *

Жақында ғана үшеуіміз тағы бір бас қоса қалған соң сол мейрамханаға барып, біраз рақаттана музыка тыңдап, отырып қайттық. Ешкім «Полонезді» тартқызған жоқ, біздің де ойда болмапты.

1967 ж.

БАЛАБУРА

Кішкентаудың қойнау-қойнау қолтықтарындағы ескі қыстау орнына шыққан қалың қалақайы мен сай-саланы қышқылтым кермек иісімен бояған жусанға түйенің көп зауқы соқпай жүр. Тек анда-санда келіп, улы қалақайды ауыз толтыра асап, күшырлана күрт-күрт шайнайды. Ас болсын деп емес, ашумен бейкүнә өсімдіктен өш алғандай ызамен орады. Жеп тауыспасын білген соң, жапырып тауысайын дегендей үстіне бар салмағымен өшіге, зідене аунайды. Сөйтеді де басын жерге салмастан Қызылшағылға қарай беттейді. Арқар жортқан жотада ол алып кеудесін аңқылдаған желге тосейді. Бұлың-бұлың бұлдырап, көз ұшында көрінген Алтайға, сонау алыста иретіле шұбатылып жатқан Қара Ертіске қарайды. Тобесінен Сауыр мен Сайқанның ақ басты таулары үңіледі. Батысында Тарбағатай сілемі мұнартады. Бірін-бірі қуалап жеткізбейтін белес-белес адырлар — бәрі-бәрі де өзіне етене таныс. Атамекеннің күнде көріп жүрген суреті. Бірақ тілсіз мақұлықтың жанын жегідей жеп, жүрегін шанышқылаған бір мұң бар. Ол жалғыздықтан шеккен жапаның, бір кездегі тірсек тістесіп, асыр салар түйе атаулыны сағынудың мұңы еді.

Жазған жануардың бар өнері тау басында тірі мүсіндей сілейіп тұрып, ұзақ-ұзақ боздау ғана. Аяқ жетер аймақта қаракан басы ғана қалыпты. Тағдырдың өзіне де ие бермейтін тәкаппар басын тік ұстап, тау-тауды кезгісі келді. Бірақ... Қайда барар, қайдан табар іздеген жоғын? Оның үстіне мұның жалғыз қорғаны өзін күтіп-бағудан жалықпайтын қара шалдың қарасы бұған көрінбегелі де айдан асты. Толағай басына кең дүние тарлық еткен соң не шара?

Балабура төмендегі ауылға қарайды. Жыл мойыны жіңішкерген шақ — наурыз өткен соң таулы алқапты қыстап шыққан төрт түлік аузы көкке тиіп, түлеп салған.

Боктер-боктерде қадала жайылып, отар-отар қой жатыр. Қоңыраулата кісінеп, құлындар шапқылайды. «Тентек болма» дегендей енесі оқыранып қойып бетегеге бас қояды. Бәрі де өсіп, бәрі де кобейіп жатыр, бәрі де сонысымен бақытты...

Ал бұл ше? Бұл болса, осы алқапта он-он бестен өрісте жүретін жампоздан козге шыққан сүйелдей жалғыз қалған сарқыт сияқты. Оның екеуі өз қанынан тараған ұрпағы болатын. Ең соңғы алты түйені бейтаныс адамдар айдап әкетті. Хайуан шіркін оларға «Түйенің енді не қажеті бар?» деген айдар тағылып, соғымға әкетілгенін қайдан түсінсін. Оны білер зерде, зейін болса, хайуан болар ма еді бұл?! Бір кезде бір үйдің жүгін тиегенде мыңқ демей адырлар мен белдерді табанының астында илектеп, маңа беретін алып күші мұның атын аймағына шығарып еді. Бір үйдің мүлкін артса да Қиынсудың үңірейген шатқалына түсерде қиялы жолдың қисынын тауып, еппен басар еді. Бұйданы қолына алған қара шалдың: «Табаныңның астында жылан жатыр, шок-шок» деген майда қоңыр үні оның жігеріне жігер, қажырына қайрат қосар киелі үн сияқты естілер еді. Ал өрге келгенде өзі-ақ кәнігі соқпақтарды қуалап, туралай салмай кемерлей, қиғаштай тартып, биік басына жеткенше тыным таппайтын. Ақ кобіктенген сан еттің соры шығып, Қиынның екінші қырқасына барлық коштен бұрын шығар еді бұл. Кош сол биікке жеткенде сәл дамылдап, түйелер шөгерілетін. Балабура шөгіп жатып, жайлаудың соны шүйгінін, өз табанындай жайыла осетін түйежапырақты ерні жеткен жерге дейін шүйіре орап алып, рақаттана шайнайтын. Ол күн де ұмыт бола бастапты. Мұның қажыр-қайратын керек етіп жатқан жан жоқ бұл күнде. Тек әйтеуір өтті-кетті сол бір кез өз тұстастарын, аз уақыт кешіп өткен өмірдің қызықты бір өткелдерін есіне түсіріп, сағым қуып, көз алдынан сағыныш боп өтеді де. Өзінің қазіргі пұшайман болған халі, бодауы аз осы бір болымсыз күндері хайуан екеш хайуанды түйыққа тірегендей.

Ол күн ұзаққа Қызылшағыл қырқасында шөгіп жатты да қойды. Тек қас қарайып, ақшам жамырағанда итініп орнынан тұрды. Тымық кешті дір еткізіп, тағы да боздады. Қарауытқан шатқалдар ғана үн қатты. Үңірейген, меңірейген сайлардан үкінің әуілдегені, түлкінің шәуілі естілді. Ауыл жақтан ит үрді. Екі-үш қырқаның арғы жағынан тасып жатқан Үйдененің гүрілі сарылдайды. Оның түнгі айбарлы үні алыстан құлақ тұндырады.

Балабура коз алдынан лақтырған тастай зылдап өтіп жатқан жарқанаттарға да назар салмайды. Алып дененің

күйзеліп тұрғанында күйтақандай немелердің не жұмысы болсын? Өз қызықтары өздерінде.

Түйе ішін тарта ұзақ боздады. Көкірегінің көбесі сөгіліп, қолқа жүрегі еріп кеткендей сызылта салды. Өзі тайлақ атанып, көшке бос ілесіп жүрген шағында Қиынсудың қиясынан құлап, пышаққа ілінген енесі, одан кеше ғана көз алдында кеткен ұрпақтары, тіпті тіршілікте бастары көп қосыла бермейтін бүкіл қос өркешті дала алыптары есіне түсті. Бұл боздауы соларға бағышталған сағыныштың сан перделі сазы, көзден таса болғанымен, көңілден жырақ кетпейтін кейуаналардың көз алдында сақталған елесіне шаққан мұңы еді. Ол әлі де қызыл жолақ күн шапағы сөне қоймаған батыс көкжиекке шаншыла қарап қалды. Оның көз алдына қалың қалақайда аунап жатқан өз қандастары елестейді. Тек елес қана. Балабураның ойлай алатын зейіні болса, өткен күндерінен мыналарды еске алған болар еді...

Бота орнынан ұмтылып, маймақ аяқтарымен тәй-тәй тұрғанша қара шалдың шымылдығында жатты. «Көз тиеді» деген сақтық үшін жасырылғанын ол шіркін қайдан білсін. Қарақат көзі жаутандап, тұңғыш рет «бө-бө-өө» деді. Ол өзінің дүние есігін ашқанын әйгілеп, барша әлемге хабарлағаны. Содан соң енесінің үлпілдеген мамық емшегінен уыздың дәмін татты. Түмса туған інгеннің өз ұрпағы үшін жинаған нәрі оның таңдайына татып сала берді. Ол құмарлана сорды. Содан кейін бүкіл жаһанға, айнала дүниеге таңдана қарады. Адамдардың, анасының мейірлі көздері, жарық дүние — бәрі-бәрі де оған ыстық ықыласпен қарап тұрды. Содан бастап ол тіршілікке тәнті, содан бастап ол екі аяқты, жұмыр басты пенде атаулыны қамқор көрді.

Иә, ол бәріне де сенген, бәрін де сүйген...

Бога солайша айналаға сәби көзбен қарап тұрғанда қара шалдың ұлы Жәнібек келіп, мұның иір мойнына асылған. Үкінің жүніндей үлпілдеген ақ мамығын аялай сипап, жәутендеген бейкүнә мөлдір көзінен сүйген.

— Боташым, ботақаным менің. Әузин-әй шөпектеген. Ата, мұның атын не қоямыз? Ақбота дейміз бе? Ақбота деуге болмайды екен, өйткені бұл ақ түйе болмайды. Ә, таптым, таптым. «Балабура» болады мұның аты. Сенің атың — Балабура, Балабура, — деп ол мұның құлағына аузын тақап тұрып айқайлаған.

Одан бері де әр қатпарының астына талай-талай дәуренді жасырып, жылдар да өтіпті-ау...

Балабура бей-жай тұра беруді жон көрмеді. Өзінің жануарға ғана тән қайғысын қозғай бермей, қайратын да қолдайын дегендей, аңсары ауылға ауды. Әлде барып, күлге аунағысы келді ме, әлде түз жалап, жерошақтағы түтін иісін иіскегісі келді ме, жоқ болмаса көптен көрінбей жүрген иесінің қарасын көруге дәмеленді ме, әйтеуір теңселе басып, ауылға беттеді. Жаратылысына біткен асықпас сабырлылықпен, торт тіреудей аяқтарын сәнмен сілтейді.

Оның алдынан жау жеттілеп қойшының ала қаншығы шықты. Шыж-быж, алып тастардай болып келеді. Түйе оны елеген де жоқ, «е, сен мұндар үрерсің де қоярсың» дегендей, маң-маң басып өте берді. Қиратып тастамақшы болып келіп, ештеңе өндіре алмаған соң кінәсін жуып-шайған ала қаншық күйрығын жәркелештене бұландатып қойды да, тау жаққа қарап үрді. Өзінше сақсынып, босқа ала өкпе болып жүрмегенін дәлелдегендегісі. Балабура оның итке ғана тән тіршілігін пәруәйіне де алған жоқ, жайымен басып, қотан шетінде қарауытып тұрған киіз үйге таяу келді. Шаңырақтан жарқырай ұшқан жалын әу бетте көкке шапшыған болады. Бірақ қиқалақтап барып, соніп кетеді де, кенеуі жоқ ақшылтым күлге айналады. Лап етіп жанып, лып етіп сөнер қырпуы жоқ, қамсауы жоқ бүрген ғана осылай ұшқын ататын. Бура ыс сіңген туырлықты иіскеді. Өзіне таныс, біртүрлі сүйкімді иіс. Қос оркешке туырлық орап, қом жасамағалы да екі-үш жыл өтіпті. Бүгінде жайлаудың біраз жеріне дейін мәшине жол салып алған. Жұрт түйеге жүк артып, машақаттанып жүрмейді. Балабура өзіне жүк артатын әдеттің неліктен пышақ кескендей тыйылғанын да пайымдап көрген емес. Туырлықтың қышқылтым, кермек иісін құмарлана иіскеуі де әншейін сол бір күндердің елесін доғал санасымен өзінше ғана сезінуі еді.

Балабура киіз үйдің туырлығына түмсығын тіреп тұрып уықтың қарына қасынды.

— Өй, мына жайрағыр қирата ма? Шелегің түскір, мә іздеп жүргенің осы болса!

Үйден шаңқылдай жүгіріп шыққан әйел бақанмен бураны қақ маңдайдан аямай ұрып, көзінің отын жарқ еткізді. Бірақ бура бұрынғы әдетіндей жынын шашып, бақырған жоқ. Тек қатты ыңыранғандай ғана үн шығарған. Алып дене әйел соққысына теңселіп қалды. Балабура өзінің бір кездегі күдіретті қамқоршысындай көрген екі аяқтыларға тағы да не үшін кінәлі болғанын пайымдап үлгірместен, жан сауғалап қашып шықты.

— Бұл не? — деген ер адамның даусы естілді үйден.

— Әлгі Мәлік шалдың түйесі ғой қаңғырған. Жайрағыр, уықты сындыра жаздады емес пе, — деп әйел ақтала сөйлеп жатты.

Балабураға ол үндер талып қана естілді. Ол ауылдан ұзап шығып кетті. Бағыты жоқ, бағдары жоқ, басы ауған жаққа салып келеді. Лақса болып, қартайған шағында бар тіршілігін тәрк етіп, бір кезде өзіне одан ыстық көрінген өмірдің тұщы тынысынан да безініп келе жатқандай. Бұрылар емес, күз болса да тайынар сыңайы жоқ. Көзінде мұң емес, жалын бар. Ешкімді де, ештеңені де көргісі келмейді. Өзі жүгін қырдан ойға, ойдан қырға жылдап арқалаған адамдардың ешқайсысынан, тіпті осы бетінде қарсы алдынан қара шал шықса да араша сұрағысы жоқ. Шемен боп қатқан шермені оны бәріне де тойдырғандай, мойын бұрғызбайды. Қараған-бұта жалпақ табанының астында күрт-күрт сынады.

Мүмкін ол өзіне зәбір-жапа көрсеткен адамдарға, өз тағдырына налып немесе оларға өкпе артып келе жатпаған болар. Әйтсе де жалғыздықтан жапа шеккен жануардың ауылдан қорған таба алмай, түн жамылып, жалғыз жортуында хайуан мінезіне ғана тән қарекет бар сияқты.

Бір кезде ол дүлей күшпен келіп, буырқана тасып жатқан Үйденеге қойып кетті. Қамал болса бұзып өтпекші, қалың болса жарып өтпекші. Өзен күші мен өз қайратын да салмақтап жатпады. Нар тәуекелмен келген бетте ұрынды. Жоқ, озыңнен зор шықса, бойдағы қайраттың, жалған қанат байлаған өзәзіл ашудың қорғандығы мен камсауы шамалы екен. Өкіріп, дөңбекшіп жатқан долы өзен алып жампозды жабағы құрлы көрмсі, қақпақылдай үйіре жөнелді. Өзі келіп аранына түскен олжаның жынын қағып алайын дегендей тасыған өзен өз иірімдеріне оны көміп-көміп алды да сак-сак күліп, сүйреі жөнелді. Ол жан ұшыра тулағанмен жұлдызды зенгір аспан аунап, толқынның тәлкегі болып кете барды...

* * *

Балабура өлмепті. Ол есін жиғанда ғасырлар бойы су соққаннан, болмаса о баста солай жаралған үй орнындай жартастың үңгіріне тығылып қалғанын көрді. Асау өзен мұның бауырын соғып, дөңбекшіп жатыр. «Жаныңды жартас алып қалды, өттеген-ай, өттеген-ай» дегендей өз күштілігімен айбар көрсетеді. Түйе тас қамауда тұрып, он қадам жердегі бостандыққа үздіге қарады. Бірақ өзінің табиғат күші алдындағы әлсіздігін алғаш рет сезінгендей болды. Қара шалдың бейнесін, жылы қабағын, соның көптен бері зар қылған қамқорлығын аңсады. Бірақ, ол «Көрі тарлан

қартайғанда жорға шықты» дегендей-ақ қара шалдың алпыстан асқанда қала тұрғыны болуға бел буып кеткенін қайдан білсін.

* * *

Мәлік қарт бұл пәнидің шыр етіп келіп есігін ашқалы бергі алпыс жылдан астам уақыттан бері Алматыны қойып, иек астындағы Зайсан қаласына екі-үш жылда бір бармайтын. Туып-өскен Маңырақ — алтын бесік, жан сая. Оның Мәкең білмейтін сыры бар ма екен, әр сай, сай емес-ау тау-тасы көкірегінде сайрап тұр. Қыс-қыстауы Қызылқырқа, жаз жайлауы Айғырқомген, Сандықтас — айналысы екі көш жер қарт өмірінің куәсі. Балалықтың бал бақшасы, сәркілдеп, ит шулатқан жігіттік шақ, шау тартып, жігіт ағасы атанған кездердің бәрін ол табан тайдырмай осы өлкеде өткізіпті. Мәліксіз Маңырақ жатқанмен, Маңырақсыз Мәлік жетім сезінетін. Сонау соғыс кезінде үш-төрт жыл «тұрдабайға» барғанда аңдаған ол туған жер дегеннің не екенін. Шахтада көмір қазып жүріп сәл отыра қалса, ауылындағы күйікі тірлікті сөз етер еді. Айталық әңгімесі: «Шіркін, біздің Кішкенетау, Маңырақ жер жәннәты ғой. Қараған басы қар жауса да мал жұтамайды. Қар жатпайтын Қызылшағылдың күнгеіі бір отар қойдың алты ай қысқа азығы болатын. Отарды Ғазиз деген жиеншарға қалдырып едім, әңгүдік неме мал төлдегенде іскектейтін ауыл төңірегін қыста жегізіп қоймаса неғылсын. Жер отын да малға кертіп бере білу керек» сияқты болып келер еді.

Ол жер түбінде отырып, жиеншарына уағыз айтайын да демейтін болар, әйтеуір ауылды сағынған соң өзінше еске түсірудің амалы да баяғы. Одан қайтып келген соң қойын бағып дегендей біраз жылдарды өткізді. Жастық шағы, тіпті бар ғұмыры туған жердің жылғасы мен жықпылында өтті. Ол өзін сонысымен бақытты сезінетін. Ата-бабаның ізі қалған, солардың зираты жатқан жер оған анадай ыстық, жардай қымбат. Оның үстіне отыз жыл отасқан қосағымен екі бірдей арысы — көздерінің карашығындай ұлдары осында жатыр. Тәңірі де бұған келгенде сараңсып үш-ақ үл берген екен! Біреуі жастай шетінеді, бірі жігіт болған шағында боранда қалып мерт болды. Ендігі бар тіреніш, бар сүйеніші жалғыз Жәнібегі ғана. Ержеткізді, оқытты. Кемпір кетіп, жалғыз басы сопиып, иен үй бағып, жарым көңіл болып қалса да, үл ержеткен шақта төсек жаңғыртуды ар көрді.

— Мәке, қартайған шағында бір арқа қасымдар шүйке бас тауып берейік, — деген ағайын пейілін қоштамаған.

— Шүкір, жерге қарап қалғаным жоқ. Көктеп келе жатқан оркенімнің тілегін тілеп, құдай немере берсе, соларға ертегі айтып отырсам болмас па. Тым болмаса кемпіріме ұялмай барайын, — деп сөз аяғын әзілге айналдыра салатын. «Аман болса, жалғызым жетті ғой. Әлі-ақ оқуын бітіріп келеді. Келін жұмсаймын, немере иіскеймін» деп, ол тәтті қиялға берілетін. Әйтеуір, жалғыз тарықпасын деп жұмыстан қол үзбей, ферманың он шақты түйесі мен өзінің екі сиырын, он шақты қой-ешкісін бағып келген. Заман өзгерді, біраз тасымал жүк атаулыны мәшине-тірәктірлер міндетіне алды. Азын-аулақ түйелерден мүлде қадір кеткен. Тек бір шаруашылықтың басшысы ойсылқара ұрпағымен жуықса, сол адамның ақымақтығы деп қояр еді. Барлық колхоз-совхоздар, бүкіл аудан, облыс болып, ата-бабаларын түйе түлігі өлтіргендей осынау жануарларға жаудай тиген. Естуінше бүкіл елде солай көрінеді. Неге бұлай болды? Үкімет мәпелеп отырған қой малының жем-шөбіне ортақ болып жатса, өрісін таптап, зиянын тигізіп жатса бір сәрі-ау. Ешкімге тигізер тырнақтай кесірі жоқ, қорегін сортаңның көкпегін, тікенді қараған, шенгелдің басын шалып тауып жүрген хайуанның қай қылығы үшін қатал үкімге тартылғанын Мәкең түсіне алмайды. Шаруашылыққа келтірер бар зияны он үш-он төрт түйені баққаны үшін бұған толейтін аз ғана тиын-тебені ғана... Қара шалдың бар білері... бұның бағып жүрген түйелердің түгелдей құнан өгіздің құнына тұрмас бағамен жұртқа соғымға таратылғаны ғана. «Бота күнінде Жәнібегім өсірген еді» деп, жалғыз осы Балабураны өзі сатып алып қалып еді. Сондағы бар ермегі бір түйе, бір аты мен басқа малдарын күту. Онан қалса ферманың барып кел, алып келіне қолғабыс жасау. Неше жылдай жалғыз қалса да жиеншары Ғазиздың бірге тұрайық дегеніне қонбеді. Жәнібегі келіп, қара шаңыраққа ие болғанша өз лашығының түтінін өшіргісі келмеген. Қаңқиған төрт керегені қарақан басы күзетіп жатып алған.

Енді міне, жасы жер ортасынан асқанда райдан қайтып, тағдырына риясыз қонған жайы бар. Ұл үйленіп қалада қалды. «Қызмет бабы, ауылға жібермейді. Оның үстіне болашағым бар, тағы оқимын» дей ме-ау, әйтеуір пәленпәштуан деп ғылым мен оқудың түбіне біржола бойлайтындай Алматыда орын теуіп қалып қойды. Мәкең ұлға өкпелеп, бір жыл тоң-теріс жүрген болды. «Ата-бабаң ғұмыр кешкен далаңнан безейін дедің бе? Әкем деп сақалымды сыйласаң, ауылға қайт. Жеттім, енді жолымды

бөге ме десең, тірідей көміп, тескен тау асып кетсең де мейлің» деп морт сынбақ болды. Ақыры: «Мені қойшы, кәрі қойдың жасындай жасым қалды. Елім, жерім деп екіленгенмен, жалғыз ұлдың жолына тұрып қайтермін. Заманы басқа, оқығаны, білім қуғаны жөн. Біз сияқты мал қамымен қалып қоймасын. Олай-пұлай болып кетсем, сүйегімді туған жерге, кемпірімнің қасына жеткізсе болғаны. Бар марқадамың сол болсын дермін. Қолыңа барайын» деп шешкен. Сөйтіп ұзақ жолға әзірленген еді. Болмағанда жаз айларында келіп, кең тыныстап, кереге көзінен салқар далама көз тастап, жатып кетермін деп киіз үйді қаттап қойды. Малдарын сатып, азын-аулақ пұл қылғанымен, Балабураны қимады. «Жануар ескі көз еді, жүре берсін. Осыдан алған тиын-тебен кемтігімді толтырып, жыртығымды жамамай-ақ қойсын. Менің төлеген ақшамды бұл баяғыда-ақ өтеген. Әйтеуір көз қырларыңды сала жүр» деп Ғазизге қайта-қайта тапсырған. Сөйтіп ол ұзақ жолға шығып кеткен еді.

* * *

Балабура мұның бәрінен де хабарсыз. Санасының терең түкпірінен орын алып, көз алдына сағынышпен елестеткен сол бір қастерлі бейненің жүздеген шақырым жерде жатқанынан да бейхабар. Жебеуші жалғыз қамқор, жалғыз пірінің тым жырақтап, шеттеп кетуіне баяғыдағы өзінің иір мойнына еркелей асылатын ерке Жәнібектің басты себепші болғанын да ол аңғара алған жоқ. Балабура тұңғыш рет жігерін күм етіп, қайратын жасытып қамықты. Төбесінен тікшиес-тікшиес шаншылған қыз емшек шағылдардың әргі жағындағы алашабыр бұлтты көкжиекке қарап, ұзақ боздады. Есірік өзен оған сақ-сақ күлгендей. Ұшқатқа қонақтаған сауысқандар «о-бал екен, о-бал екен» дегендей таңдай қағып, қопандасып қойды. Инде туып, көр боп өскен, жүтқаннан басқа арманы жоқ семіз суыр бар дүние үстіне төңкеріліп келе жатқандай інге қарай мыртындай қашты. Ін аузында шоқайып отырып, ақиқаттап алды да, лып етіп сүңгіп кетті. Тек құзар-құзар таулар ғана түйе зарына үн қосты. Тек өзенді жағалай өскен ақ теректердің жапырақтары ғана суға қарап мөлиді.

Ол тұңғыш рет егіле жылады. Баданадай қос жанардың нәрі домалап, жылтыр тас үстіне тамып, таңғы шықтай жылтылдады. Оның қолқа жүрегінде лаулаған өкініштің, табиғат алдындағы, тағдыры алдындағы әлсіздіктің, дәрменсіздіктің өрті бар денесін қызуымен шарпып өтіп, кәусардай мөлдір жасқа айналды.